Journal of Forest Ecosystems Research, 2024, 4(1): 136-151

Research Article

Identification of the effects of the livestock and rangeland balance project based on the exploiters' perspectives in the central district of Kohgiluyeh County

Maryam Afereydouni[1], Mehdi Nooripoor[1*]

Extended Abstract

The sustainable exploitation of natural resources is crucial for providing livelihoods to rural and nomadic communities. In recent years, the indiscriminate exploitation of these resources has led policymakers to adopt guidelines for their sustainable management. One significant factor contributing to rangeland degradation is the imbalance between the number of livestock per hectare and the grazing capacity of the rangeland. Although various livestock balance plans have been implemented across different regions of the country, there has been insufficient study on whether these plans have had acceptable effects or achieved their intended goals. Therefore, the primary aim of this study is to assess the impact of balancing livestock numbers and rangeland carrying capacity from the perspective of ranchers, specifically in the Central District of Kohgiluyeh County.

Materials and methods: This study employed a mixed-methods approach. In the qualitative phase, sampling was conducted according to the principles of qualitative research until data saturation was achieved, followed by coding through content analysis. Based on the qualitative data, a structured questionnaire was developed. The face validity of the questionnaire was confirmed by subject matter experts before it was distributed to the study participants. Additionally, data analysis was performed using SPSS version 21 software to categorize the concepts derived from the initial phase.

Results: The findings indicated that, from the respondents' perspective, the implementation of the proposed plan had several effects. An analysis of the data collected through content analysis and open coding revealed a total of 63 effects. To categorize these effects and reduce the number of known variables while forming new structures based on the correlations between them, the exploratory factor analysis method was employed. The results of the factor analysis demonstrated that only 39 indicators were extracted from seven categories, accounting for 56.243% of the variance in the variables used in the analysis. Among the categories, the psychosocial-educational factor had the most significant impact, explaining 14.437% of the total variance.

Conclusion: In general, it can be concluded that the livestock and pasture balance project in the study area has enhanced the knowledge of exploiters regarding rangeland protection. While it has positively impacted the environment, it has not achieved success in the social and economic domains. It is important to note that factors such as the absence of villagers during the study, the migration of some ranchers, and the severity of conditions in certain areas posed constraints to the research.

Keywords: Exploratory factor analysis, Grazing management, Natural resources, Pastures, Sustainable development.

[1]Rural Development Department, Yasouj University, Yasuj, Iran

[*]Corresponding Author, Email address: mnooripoor@yu.ac.ir

DOI: 10.21859/jfer.4.1.135
ISSN: 2423-4095

Received: 12.11.2024; Accepted: 24.12.2024
Online Published: 12.03.2025

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

مقاله پژوهشی

شناسایی اثرات طرح تعادل دام و مرتع از دیدگاه بهره‌برداران بخش مرکزی شهرستان کهگیلویه

مریم آفریدونی[۱]، مهدی نوری‌پور[۲*]

چکیده مبسوط

سابقه و هدف: بهره‌برداری پایدار از منابع‌طبیعی نقش مهمی در تأمین معیشت جوامع روستایی و عشایری دارد. امروزه بهره‌برداری‌های بی‌رویه از مراتع موجب شده است که سیاست‌گذاران دستورالعمل‌هایی را در جهت مدیریت پایدار آنها اتخاذ کنند. عدم تعادل بین میزان دام موجود در هر هکتار و ظرفیت چرای مرتع یکی از عوامل تأثیرگذار در تخریب مراتع است. هرچند طرح تعادل دام و مرتع زیادی در نقاط مختلف کشور انجام شده است اما اینکه آیا این طرح‌ها واقعا اثرات قابل قبولی داشته یا اهداف مورد نظر را محقق کرده‌اند، چندان مورد مطالعه قرار نگرفته است. لذا هدف کلی پژوهش حاضر شناسایی و تبیین اثرات طرح تعادل دام و مرتع از دیدگاه بهره‌برداران مراتع بخش مرکزی شهرستان کهگیلویه است.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر به روش آمیخته انجام شد. در بخش کیفی نمونه‌گیری بر اساس اصول تحقیق کیفی تا دستیابی به اشباع داده‌ها که معیار آن تکراری شدن اطلاعات دریافتی است ادامه یافت؛ سپس از طریق تحلیل محتوا به کدگزاری داده‌ها اقدام شد. از داده‌های به دست‌آمده از بخش کیفی، پرسش‌نامه یک بخشی ساختارمندی تهیه گردید و روایی صوری این پرسش‌نامه از طریق متخصصان موضوعی مورد تأیید قرار گرفت. همچنین تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS ver.21 به منظور دسته‌بندی مفاهیم به‌دست‌آمده از مرحله اول انجام گرفت.
یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد از نظر پاسخ‌گویان، اجرای طرح مذکور اثرات متعددی داشته است که تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده به روش تحلیل محتوا و کدگزاری باز مشخص نمود این اثرات جمعا ۶۳ مورد را شامل می‌شوند. در ادامه، برای دسته‌بندی اثرات و برای کاهش تعداد متغیرهای شناخته شده و تشکیل ساختار جدیدی برای آن‌ها (براساس همبستگی بین متغیرها) از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده، یافته‌های به دست آمده از تحلیل عاملی نشان داد تنها ۳۹ شاخص بر روی هفت دسته استخراج‌شده و در مجموع ۵۶/۲۴۳ درصد از واریانس متغیرهای مورد استفاده در تحلیل عاملی را تبیین نمودند و در میان دسته‌ها بیشترین اثر مربوط به عامل آموزشی- روان‌شناختی است که این عامل ۱۴/۴۳۷ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

نتیجه‌گیری: نتایج تحقیق نشان داد طرح تعادل دام و مرتع در محدوده مورد مطالعه موجب بالا بردن آگاهی و دانش دامداران در خصوص حفاظت از مراتع و همچنین این طرح توانسته است در حوزه زیست‌محیطی تأثیر مثبتی داشته باشد ولی در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی نتوانسته است موفقیت حاصل کند. لازم به ذکر است که عواملی از قبیل اسکان نداشتن روستاییان در زمان آماربرداری، در حال کوچ بودن بعضی از بهره‌برداران و صعب‌العبور بودن بعضی مناطق از محدودیت‌های تحقیق بود.

واژه‌های کلیدی: تحلیل عاملی اکتشافی، توسعه پایدار، مدیریت چرا، مراتع، منابع طبیعی.

[۱]گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.

[*]پست الکترونیک نویسنده مسئول: mnooripoor@yu.ac.ir

DOI: 10.21859/jfer.4.1.135
ISSN: 2423-4095

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۲۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۴

تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۳/۱۲/۲۲

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

مقدمه

توسعه پایدار به سمت بهره‌برداری همه جانبه از منابع طبیعی است به نحوی که این منابع برای نسل‌های آینده هم قابل بهره‌برداری باشند، الگوی توسعه پایدار، منابع طبیعی را بستری برای توسعه می‌داند به این دلیل اولین برنامه برای رسیدن به توسعه پایدار را می‌توان اقداماتی در جهت حفظ منابع طبیعی و مراتع دانست(Fakhimi *et al*., 2008). مراتع به عنوان یکی از ارکان اساسی منابع طبیعی نقش اساسی در حفظ خاک تنظیم چرخه آب در طبیعت و تأمین‌بخش در خور توجهی از علوفه مورد نیاز احشام دارند؛ اما با وجود نقش حیاتی این منابع بخش زیادی از مراتع تخریب شده‌اند (Jafari *et al*., 2014). بهره‌برداری‌های نادرست از مراتع منجر به وضعیتی شده است که هم‌اکنون می‌توان در این عرصه‌ها مشاهده نمود. تخریب کمی و کیفی مرتع علاوه بر اینکه کاهش تولید علوفه را در بردارد، تخریب و فرسایش خاک، فشار به محیط زیست گیاهی و جانوری، کاهش عرصه‌های طبیعت‌گردی و چندین پیامد دیگر به دنبال تخریب مراتع به وقوع می‌پیوندند (Raoofirad *et al*., 2016). در ایران عواملی مختلفی هم‌چون، چرای بی‌رویه و مفرط، بهره‌برداری بیش از اندازه از مراتع، بوته‌کنی و تضادهای بین بهره‌برداران مراتع در تخریب کمی و کیفی مراتع تأثیرگذارند؛ بنابراین مدیریت صحیح مراتع یکی از راهکارهایی است که امروزه بشر با تکنیک‌های مختلفی سعی در بهبود آن دارد(Karami Dehkordi *et al*., 2017).

ارائه راهکارهای فنی و مدیریتی جهت افزایش پوشش گیاهی و تولید علوفه مرتع به منظور پایداری اکوسیستم مراتع و کسب درآمد ضروری است. چنانچه مراتع کشور ممیزی شوند و طرح‌های مرتع‌داری در آنها اعمال شود، تا حدودی جبران کمبود علوفه دام مازاد در مراتع برطرف خواهد شد (Ariapoor *et al*., 2016). در چند سال اخیر مسوولین کشور برای جلوگیری از تخریب عرصه‌های مرتعی در برنامه سوم توسعه کشور جایگاهی برای آن مشخص نمودند این طرح از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰ مراحل مطالعه و بررسی را پشت‌سر گذاشته و در سال ۱۳۸۱ عملیات اجرایی آن در کشور شروع گردید هدف اصلی این طرح، یافتن شیوه‌های مناسب معیشتی برای مرتع‌داران است (Mahdavi *et al*., 2005). طرح تعادل دام و مرتع یکی از راهبردهای مهم درباره جلوگیری از تخریب عرصه‌های منابع طبیعی است که به سه عنصر اصلی اکوسیستم شامل گیاه، دام و انسان توجه ویژه دارد. پروژه‌های قابل اجرا در این بخش دارای منافع اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بالا است (Fal Suliman *et al*., 2017). اجرای طرح تعادل دام و مرتع دو هدف را دنبال می‌کند یکی افزایش تولید علوفه و دیگری کاهش تدریجی تعداد دام متکی به مرتع و تعادل نسبی بین تعداد دام و ظرفیت مراتع کشور می‌باشد (Hejazi *et al*., 2006). با توجه به اینکه تعداد دامدار و بهره‌بردار مراتع استان کهگیلویه و بویراحمد زیاد است و به مدت ۱۵ سال (۱۳۸۳-۱۳۹۸) طرح تعادل دام و مرتع اجرا شده است؛ اما در مورد اثرات این طرح و به ویژه اینکه چه تغییر و تحولاتی برای مردم محلی ایجاد کرده مطالعه چندانی صورت نگرفته است، حتی برخی افراد اجرای این طرح‌ها را بدون تأثیر در زندگی مردم محلی می‌دانند؛ بنابراین پژوهش حاضر بر آن است تا مشخص کند طرح تعادل دام و مرتع که در شهرستان اجراشده از دیدگاه بهره‌برداران چه اثراتی داشته است که در این بخش، با توجه به هدف و محدوده موضوعی تحقیق، به مرور برخی از این مطالعات پرداخته می‌شود. در پژوهشی Ash و همکاران (۱۹۹۶) اثرات طرح تعادل دام و مرتع را ارزیابی کردند و به این نتیجه رسیدند که مهمترین دلیل برتری مراتع دارای طرح نسبت به مراتع فاقد طرح، رعایت اصول مدیریتی چون زمان ورود و خروج دام، پراکنش مطلوب دام‌ها در مرتع و رعایت نسبی تعادل دام و مرتع در این مراتع است و دریافتند که طرح تعادل دام و مرتع در حفظ پوشش گیاهی و مرتع موثر می‌باشد. نتایج پژوهش Teague و همکاران (۲۰۰۳) با مقایسه اثر چرای تناوبی و چرای دائمی در دوره‌های مختلف رطوبتی نشان داد که چرای تناوبی موجب کاهش تخریب در دوره‌های خشکی و بهبود و توسعه گیاهان علفی در دوره‌هایی با بارش عادی می‌شود و

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

تخریب پوشش گیاهی در مواقع خشک‌سالی با سرعت کم صورت می‌گیرد. نتایج پژوهش Kusters و همکاران (۲۰۰۶) نشان داد؛ اجرای طرح‌های مرتع‌داری موجب افزایش اشتغال و فرصت‌های شغلی جدید شده است. Tod و همکاران (۲۰۰۹) در پژوهش خود به بررسی تنوع گونه‌ای در دو شیوه مدیریت خصوصی و عمومی در آفریقای جنوبی پرداخته بود به این نتیجه رسیدند که افزایش گیاهان غیرخوش خوراک مرتعی و میزان گیاهان نامرغوب در مراتع عمومی به شدت بیشتر از مراتعی است که به شکل خصوصی اداره می‌شوند هم‌چنین در مراتع عمومی تولید علوفه و گونه‌های گیاهی نسبت به مراتع خصوصی کاهش یافته است. Kumar و همکاران (۲۰۰۹)، در پژوهشی اثرات اقتصادی طرح‌های مرتع‌داری را در هند مورد مورد بررسی قرار دادند و دریافتند که اجرای طرح موجب افزایش کشت محصولات باغی و زراعی و از این طریق باعث افزایش اشتغال و درآمد روستاییان و همچنین باعث حفاظت از محیط زیست روستا شده است. jeddi و همکاران (۲۰۱۰) در پژوهش خود تأثیرات طرح‌های مرتع‌داری را بر تغییرات خواص خاک و پوشش گیاهی بعد از خروج دام از مرتع در جنوب تونس بررسی کردند، نتایج نشان داد؛ این طرح‌ها می‌توانند منافع اقتصادی و حاصل‌خیزی و باروری خاک را به دنبال داشته باشند. یکی از راه‌های تأمین امنیت این مناطق جلوگیری از ورود دام به منطقه یا همان قرق اثرات سودمندی در پوشش گیاهی و خاک در این مراتع تخریب شده دارد. نتایج پژوهش Krishnaswamy در سال ۲۰۱۲ نشان داد؛ اجرای طرح موجب افزایش حس مالکیت در بهره‌برداران، بهره‌مندی بیشتر آنان از فواید و اثرات و دسترسی به کالاها و خدمات عمومی حاصل از اجرای طرح‌ها می‌شود. Hejazi و همکاران (۲۰۰۶) در پژوهش خود نشان دادند؛ روش‌های ترویجی چون برگزاری جشنواره و مراسم نمادین و تهیه فیلم‌های آموزشی و نشریات ترویجی نقش موثری در توسعه طرح تعادل دام و مرتع داشته است. نتایج مطالعات Mohammadi Golrang و همکاران (۲۰۰۷) در پروژه‌ای در حوضه آبخیز سد لار نشان داد؛ این پروژه‌ها باعث افزایش مشارکت در طرح‌ها، افزایش ارتباطات بین افراد داخل جامعه بهره‌بردار و کنشگران بیرون از جامعه و کاهش مهاجرت شده است. Borhani و همکاران (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان بررسی اثر طرح‌های مرتع‌داری بر پوشش گیاهی مراتع درشهرستان سمیرم استان اصفهان به این یافته رسیدند که مراتع دارای طرح از نظر میزان دام‌گذاری با مراتع بدون طرح اختلاف معنی‌داری دارند ($p<0.01$) بنابراین اجرای طرح موجب تولید و بهبود گیاهان خوش‌خوراک منطقه می‌گردد که در نهایت به افزایش ظرفیت مرتع خواهد انجامید. Yazdani و همکاران (۲۰۰۹) در پژوهشی به بررسی طرح‌های آبخیزداری در حوزه آبخیز سپیدرود به این نتیجه دست یافتند که طرح ساماندهی زنجان رود موجب کاهش روند مهاجرت بوده، ولی در مشارکت محلی و اشتغال تأثیری نداشته است. Fal Suliman و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که از لحاظ اقتصادی اجرای طرح تعادل دام و مرتع سبب کاهش میزان فروش دام‌های زنده و فراورده‌های دامی و کاهش درآمد حاصل از فروش گیاهان دارویی شده است. و از حیث اجتماعی اجرای طرح بر رضایت بهره‌برداران از شغل دامداری تأثیر نداشته و از طرفی باعث کاهش میزان تمایل جوانان برای ماندن در روستا و مهاجرت اعضای خانواده شده است.

نتایج تحقیق Karami Dehkordi و همکاران (۲۰۱۷) نشان داد؛ دانش حفاظت از مراتع بهره‌برداران با اجرای طرح‌های مرتع‌داری افزایش یافته است و بیشتر خانوارها تأثیر این پروژه‌ها را در زمینه اقدامات مدیریت چرا و در حد متوسطی در زمینه بیولوژیک ارزیابی نموده‌اند. Ariapoor و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهشی در مراتع شهرستان نهاوند به این نتیجه دست یافتند که وضعیت مراتع در سامان‌هایی که دارای طرح بودند بهبود یافته‌اند و فقط بعضی سامانه‌ها به علت نداشتن طرح تغییری نکرده بودند و مراتعی که طرح به خوبی اجرا شده است وضعیت و گرایش مراتع بیشتر بوده و باعث حفظ و ثبات بهره‌برداری بلندمدت از مراتع می‌شود. Fealy Nahavand و همکاران (۲۰۱۷) در

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

مطالعه‌ای در حوزه آبخیز سد مهاباد دریافتند که نتایج حاصل از آزمون فریدمن نشان داد که اثر زیست‌محیطی بیشترین و اثر اجتماعی کمترین اثر طرح‌های آبخیزداری در حوزه آبخیز سد مهاباد هستند. Karimi و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که متغیرهای سرمایه اجتماعی فرد، تعداد نهادهای عضو، تحصیلات، تعداد افراد بالای سن کار و اقدامات تنوع‌سازی معیشت، ۱۷/۲ درصد از مقدار کل تغییرات تأثیر بر سرمایه اجتماعی را تبیین می‌کنند بنابراین. اجرای پروژه‌های مرتع‌داری در افزایش اعتماد مردم به اداره منابع طبیعی و مفید ارزیابی کردن پروژه‌های آنها تأثیرگذار بوده است. با توجه به آنچه تاکنون عنوان گردید و با توجه به پیشینه نگاشته‌ها مشخص می‌شود که طرح تعادل دام و مرتع می‌تواند اثرات مختلف زیست محیطی، اجتماعی، اقتصادی و آموزشی فراوانی داشته باشد. نتایج این مطالعات می‌تواند اطلاعات مورد نیاز را برای مدیریت و حفظ و احیاء مراتع در اختیار مسئولین قرار دهد که با بررسی و شناخت این اثرات می‌توان از بروز مسائل و مشکلاتی که در اجرای برنامه‌های طرح تعادل دام و مرتع وجود دارد تا حدودی جلوگیری شود. از همین رو پژوهش حاضر درصدد است که به تحلیل اثرات طرح تعادل دام و مرتع از دیدگاه بهره‌برداران بخش مرکزی شهرستان کهگیلویه بپردازد.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از طرح اکتشافی متوالی[1] به عنوان راهبرد پژوهش استفاده کرده است به این معنی که مرحله نخست آن از رویکرد کیفی و مرحله دوم آن از رویکردی کمی تبعیت می‌کند (Clark *et al.*, 2007). به منظور دستیابی به هدف کلی پژوهش شناسایی و تبیین اثرات طرح تعادل دام و مرتع از دیدگاه بهره‌برداران مراتع بخش مرکزی شهرستان کهگیلویه در این منطقه یک مطالعه کاربردی از نوع پژوهش‌های توصیفی ـ تحلیلی استفاده شده است. پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های ترکیبی است که با استفاده از تکنیک‌های کیفی (مصاحبه ساختاریافته) و کمی (پرسش‌نامه لیکرت) انجام شده است. در مرحله نخست، اثرات طرح در محدوده مورد مطالعه با استفاده از مصاحبه ساختار یافته با ۳۱ نفر از دامداران بهره‌بردار مراتع شهرستان که طرح در آن مناطق اجرا شده بود مورد شناسایی قرار گرفت در ارتباط با انتخاب بهره‌برداران روستایی و عشایری برای نمونه آماری، با کارشناسان اداره منابع طبیعی و آبخیزداری شهرستان مشورت شد. جمع‌آوری اطلاعات از مصاحبه شوندگان به شکل فردی انجام شد، همچنین برای انتخاب افراد مصاحبه شونده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی که یک تکنیک نمونه‌گیری غیر احتمالی است استفاده شد و در هنگام مصاحبه، از یادداشت برداری برای گردآوری داده‌ها استفاده گردید. ابتدا متن مصاحبه به عناصر دارای پیام تفکیک شد و با استفاده از کدگذاری باز مفاهیم درون مصاحبه‌ها و اسناد و مدارک بر اساس ارتباط با موضوعات مشابه استخراج و در بررسی داده‌ها مفاهیم تکراری حذف شدند. بدین وسیله گویه‌های مرتبط با اثرات طرح تعادل دام و مرتع استخراج گردید. کدگذاری باز فرایند تحلیلی است که از طریق آن مفاهیم شناسایی شده و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها در داده‌ها کشف می‌شوند. Strauss و همکاران (۱۹۹۸) در نهایت در مرحله دوم تحقیق، پرسش‌نامه‌ای با طیف لیکرت پنج‌تایی با نتایج مرحله نخست، طراحی گردید و جهت بررسی تعیین اعتبار و روایی صوری[2] پرسش‌نامه، پرسش‌نامه‌های تهیه شده در اختیار جمعی از متخصصان موضوعی دانشگاه یاسوج قرار گرفت و بعد از دریافت نظرات اصلاحات لازم اعمال گردید گفتنی است که جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش شامل دامداران دهستان حومه غربی شهرستان کهگیلویه است،که از این میان تعداد ۱۱۸ نفر با استفاده از جدول کرجسی و مورگان به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسش‌نامه‌ای بوده که از کدهای استخراج شده بخش کیفی تهیه شده و گویه‌های آن شامل دو بخش عمده اطلاعات جمعیت شناختی و سوالات تخصصی در قالب طیف لیکرت که از مصاحبه کیفی به دست‌آمده است. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش در دو بخش آمار

[1]Mixed Method

[2]Face validity

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم‌افزار SPSS ver.21 صورت گرفت که مهم‌ترین روش آماری مورد استفاده در پژوهش حاضر تحلیل عاملی اکتشافی است. تحلیل عاملی یکی از روش‌های آماری چندمتغیره است که بین مجموعه‌ی فراوانی از متغیرهای به ظاهر بی‌ارتباط، رابطه‌ای خاص را تحت یک مدل فرضی برقرار می‌کند این روش مختص موضوعاتی با داده‌های انبوه است، زیرا تحلیل جداول اعدادی بزرگ با روش آمار کلاسیک که تاکنون مورد مطالعه قرار می‌گرفت، ساده نیست، برای تحلیل چنین داده‌هایی روش تحلیل عاملی را که توان کافی برای تجزیه و تحلیل داده‌های انبوه را دارد، به‌کار می‌برند (Mansoorfar, 2006).

نتایج

بر پایه نتایج آمار توصیفی، یافته‌های پژوهش نشان داد که شغل اکثر بهره‌برداران مراتع با (۱/ ۸۹) درصد دامداری می‌باشد و تعداد محدودی از بهره‌برداران به شغل کشاورزی و باغداری می‌پردازند و از نظر وضعیت درآمدی ۵۲/۲ درصدکمتر از صد میلیون ریال در سال، ۴۶/۱ درصد صد تا دویست میلیون ریال در سال و ۱/۷ درصد بالاتر از دویست میلیون ریال در سال درآمد داشتند. باتوجه به نتایج به دست آمده مشخص شد که کیفیت اکثر مراتع با فراوانی ۶۶ (۵۵/۹ درصد) از نوع درجه سه است. جهت بررسی میزان سابقه دامداری بهره‌برداران در مرتع از آنان خواسته شد، بیان کنند که چند سال مشغول به کار دامداری و دارای پروانه چرا هستند که ۱۴ نفر کمتر از۱۰ سال، ۲۳ نفر (۱۹/۴درصد) دارای۱۰ تا ۲۰ سال سابقه، ۴۲نفر (۳۵/۵ درصد) دارای سابقه ۲۰ تا ۳۰ سال و ۳۹ نفر (۳۳ درصد) دارای سابقه بیشتر از ۳۰ سال می‌باشند. با توجه به نتایج حاصل از تجزیه تحلیل پرسش‌نامه، ۷۰ نفر (۵۹ درصد) از مرتع‌داران کمتر از ۱۰۰ واحد دامی داشتند. در سامان‌های عرفی مشاهده‌شده ۱۰۹ نفر (۹۲ درصد) از بهره‌برداری‌ها به صورت مشاعی می‌باشد و بقیه از مراتع به صورت انفرادی و شورایی بهره‌برداری می‌کنند.

جدول۱- توزیع فراوانی ویژگی‌های فردی پاسخگویان

Table1- Frequency distribution of individual characteristics of respondents

عنوان متغیر Variable	گروه‌ها/ دسته‌ها Groups	درصد Percent	فراوانی Frequency
سن(سال)	22-50	46.62	55
Age (Year)	51-72	53.38	63
وضعیت تأهل	مجرد Single	5.9	7
Marital status	متأهل (Married)	94.1	111
سطح تحصیلات	بی‌سواد (Illiterate)	71.2	79
Level of	راهنمایی (intermediate)	21.2	30
education	دیپلم و بالاتر (Diploma and over)	7.6	9
افراد تحت تکفل(نفر)	4-1	71.19	84
Dependants	8-5	28.81	34
درآمد(سال)	کمتر از ۱۰۰میلیون ریال (<100 million Rial)	52.2	62
Income	۲۰۰-۱۰۰ میلیون ریال (100-200 million Rial)	46.1	54
	بالاتر از ۲۰۰ (Over 200 million Rial)	1.7	2
کیفیت مرتع	درجه سه (Grade 3)	55.9	66
Rangeland quality	درجه دو (Grade 2)	33.1	39
	درجه یک (Grade 1)	11	13
شیوه‌های بهره‌برداری	مشاع (Common)	92.4	109
Exploitation	مفروز (Sorted)	4.2	5
Systems	شورایی (Council)	3.4	4

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

تحلیل نظرات بهره‌برداران نسبت به اثرات طرح تعادل دام و مرتع: از تحلیل مصاحبه‌های انجام شده با ۳۱ نفر بهره‌بردار مشارکت‌کننده در بخش کیفی ۶۳ مفهوم (گویه) معنادار استخراج گردید که در ذیل به برخی از آنها اشاره شده است.

تأثیرات عمده طرح از دیدگاه بهره‌برداران: مهم‌ترین تأثیرات طرح تعادل دام و مرتع را می‌توان چنین بر شمرد:

۱) کاهش تعداد دام و کاهش درآمدها به‌دلیل کمتر شدن مراتع و برخی عوامل دیگر از پیامدهای بسیار مهم طرح است. کاهش مراتع و علوفه ناشی از ممیزی کردن مراتع از یک سو و افزایش قیمت علوفه خشک از سوی دیگر تأثیر شگرفی بر میزان درآمد خالص دامداران داشته است که این امر موجب شده که دامداران در تأمین مایحتاج زندگی خود با مشکل جدی روبه‌رو شوند. در همین زمینه دامداری بیان می‌کند"ما که مراتع‌مان از نوع درجه سه و ضعیف است در مواقع خشک‌سالی دولت اجازه ورود نیمی از دام‌ها را به مراتع نمی‌دهد گاهی مجبوریم دام‌ها را به قیمت پایین‌تر بفروشیم دیگر دامداری برکت قدیم را ندارد".

•"بعد از طرح اجراشده سطح مراتعی که در اختیارمان داریم کاهش یافته، هزینه علوفه خشک هم بالارفته و قادر به خرید علوفه نیستیم".

۲) ایجاد مناطق تفرجگاهی، بهبود جاده‌ها و راه‌های ارتباطی، حمل و نقل آسان و سریع به مرکز شهر، افزایش سطح زیر کشت باغات دیم و مانند این‌ها از تأثیرات مهم و مثبت طرح هستند که بیش از نیمی از افراد مصاحبه شونده بدان اشاره نمودند. در منطقه زیرگچ شهرستان، عشایر قبل از طرح از امکانات حمل و نقل مناسب و دسترسی به خدمات شهری محروم بودند اما بعد از اجرای طرح به این امکانات مجهز شدند و با دنیای شهر ارتباط بیشتری یافتند.

•"از زمانی که طرح اجرا شده است کشت درخت هایی مثل زیتون، بادام، کنار و کهور در قسمت تپه ماهورهای منطقه زیاد شد".

• فرد دامداری با ۵۶ سال سن بیان می‌دارد "از زمانی که این طرح‌ها در منطقه اجرا شدند با کاشت نهال‌ها و درختچه‌ها موجب شده که افراد زیادی برای تفریح به منطقه بیایند".

•"بعد از اجرای طرح هر سال به مناسبت هفته منابع طبیعی نهال‌های زیادی برای ایجاد فضای سبز بین مردم روستا توزیع می‌شود".

•"فردی با تعداد دام زیاد بیان می‌دارد که جاده‌های خاکی و صعب‌العبور به جاده‌هایی هموار تبدیل شدند که رفت و آمد را برایمان راحت کرده و می‌توانیم دام‌ها را خیلی راحت‌تر ازقبل به ییلاق و قشلاق جابجا کنیم جاده و مسیر برای حمل و نقل دام خیلی مناسب‌تر از قبل شده است".

۳) فرصت شغلی و مهارت در کار غیر دامداری از دیگر اثرات مثبت طرح است که تعداد محدودی از روستاییان به آن اشاره کردند.

•"با توجه به اینکه درآمدی که از دامداری داشتم خیلی ناچیز بود با اجرای طرح بادام‌کاری توانستم درآمد نسبتا خوبی از این طریق کسب کنم."

۴) همچنین تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته نشان داد که با اجرای طرح، تعامل و ارتباط بهره‌برداران با مروجان و کارشناسان منابع طبیعی، بازدیدهای مروجان از طرح‌ها و حضور در بین عشایر و روستاییان بیشتر شده است. نتایج به دست‌آمده حاکی از آن است که میزان تماس و ارتباط با مروجان و کارشناسان منابع طبیعی، بازدید از طرح‌های موفق مرتع‌داری می‌تواند تأثیر زیادی در افزایش آگاهی بهره‌برداران در زمینه مقابله با تخریب مراتع داشته باشد.

•در همین زمینه دامدار جوانی اظهار می‌دارد که از زمانی طرح در منطقه اجرا شده مروجان از منطقه بازدید زیادی داشتند".

• "برای تمدید پروانه چرا، پرسیدن زمان ورود و خروج و سایر مسائل مربوط به مراتع با اداره رفت و آمد زیادی داریم".

۵) از دیگر اثرات طرح، کم‌شدن درگیری بین بهره‌برداران و کاهش رقابت برای چرا است که ممیزی‌کردن مراتع و همکاری و مشارکت‌های مردمی در طرح و بسترسازی برای مشارکت مردم تا حدودی موجب حل اختلافات بین بهره‌برداران شده است.

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

•"فرد دامداری ساکن روستا بیان می‌کند با اجرای طرح همراه با دیگر مردم و بهره‌برداران به صورت داوطلبانه در عملیات نهال‌کاری، بذرکاری و غیره مشارکت و همکاری می‌کنم". در پایان نظرسنجی و مصاحبه‌های انجام‌شده، مهم‌ترین تأثیرات طرح مشکلات اقتصادی ناشی از کاهش قدرت خرید علوفه، کمتر شدن درآمدها و مهاجرت جوانان به شهر برای اشتغال است. اثر مثبت و مهم دیگر طرح اثرات زیست محیطی است که بیشترین تأکیدی که مصاحبه شوندگان داشتند به مسائل زیست‌محیطی بوده و بیانگر این موضوع بود که طرح تعادل دام و مرتع اثرات زیست‌محیطی عدیده‌ای بر جوامع عشایری و روستایی داشته است. اکثر مصاحبه‌شوندگان به ایجاد فضای سبز با طرح‌های نهال‌کاری، مناطق تفرجگاهی، بیشتر شدن رفت و آمد مردم شهرهای اطراف و افزایش سطح زیر کشت باغات به طوری که شهرستان کهگیلویه در کشور بیشترین سطح زیر کشت بادام دیم را داراست. بنابراین چنان چه گفته شد و فاکتورهایی که بیان شد توجیه زیست محیطی این طرح به وضوح نشان داده می‌شود. به طور کلی می‌توان نتیجه گرفت درون مایه‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها نشان‌دهنده اثرات جدی طرح در چهار بخش اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی و آموزشی می‌باشد. در نهایت این مفاهیم به دست آمده با استفاده از تحلیل عاملی دسته‌بندی گردیدند.

دسته‌بندی اثرات شناسایی شده طرح تعادل دام و مرتع: بر این اساس در این بخش از پژوهش حاضر، روش تحلیل عاملی در راستای شناسایی اثرات طرح تعادل دام و مرتع در منطقه مورد مطالعه تشریح می‌گردد. هدف از کاربرد تحلیل عاملی اکتشافی دسته‌بندی و مشخص نمودن عامل‌های مرتبط و تعیین مقدار واریانس تبیین شده توسط هر یک از متغیرها در قالب عامل‌های دسته‌بندی شده است. محاسبات انجام شده در جدول (۲) نشان می‌دهد که برای تعیین انسجام درونی داده‌ها و بهره‌گیری از تکنیک تحلیل عاملی از آزمون کرویت بارتلت و شاخص KMO[3] استفاده شد و در این بخش معیار KMO و نتایج آزمون بارتلت نشان می‌دهد که این معیار برابر با ۰/۷۹ و نیز آماره بارتلت برای شناسایی اثرات طرح از دیدگاه بهره‌برداران در منطقه مورد مطالعه نیز برابر با ۲۰۸۸/۲۶۹ به دست آمد که در سطح ۰/۰۰۰۱ معنی‌دار است دیم نیز اشاره کردند.

جدول۲- مقدار KMO و آزمون بارتلت

Table2-Value KMO and Bartletts test

مجموعه مورد تحلیل **Analyzed series**	مقدار **Value**	مقدار بارتلت **Bartletts Value**	درجه **Degree**	سطح **Level**
شناسایی اثرات طرح تعادل دام و مرتع Identify effects plan of balancing livestock	0.790	2088.269	741	0.0001

با توجه به مقادیر فوق می‌توان گفت که انجام تحلیل مولفه‌های اصلی قابل توجیه و مولفه‌های استخراج شده قابل اطمینان هستند که در این پژوهش برای تسهیل در تفسیر عامل‌ها و ساده کردن ساختار آن‌ها از چرخش عاملی از نوع واریماکس[4] استفاده شده است. جدول(۳) عامل‌های استخراج شده همراه با مقادیر ویژه و درصد واریانس را بعد از چرخش نشان می‌دهد. برای رسیدن به حالت مطلوب عوامل چنان دوران داده شدند تا ساختار ساده‌ای به‌دست آمد. سپس با توجه به میزان همبستگی هر یک از شاخص‌ها اسامی یا عناوین مناسبی برای هریک از آن‌ها انتخاب شد. متغیرهای مربوط به اثرات طرح تعادل دام و مرتع از دیدگاه بهره‌برداران در ۷ عامل طبقه‌بندی شدند. عامل‌های استخراج شده بعد از دوران مجموعا ۵۶/۲۴۳

[3]Kaiser-Meyser-Oklin

[4]Varimax

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

درصد واریانس کل متغیرها را تبیین می‌کنند؛ یعنی ۵۶/۲۴۳ درصد از تغییرپذیری در هفت عامل اصلی توضیح داده شده است و می‌توان پیچیدگی مجموعه متغیرها را با استفاده از این هفت عامل با از دست دادن ۴۳/۷۵۷ درصد از متغیرها کاهش داد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود عامل اول بیشترین سهم (۱۴/۴۳۷) و عامل هفتم کمترین سهم (۵/۵۸۱) را در تبیین واریانس کل متغیرها داراست.

جدول۳- بارهای عاملی اصلی و مقدار واریانس توضیح داده شده برای هر عامل

Table 3- The main factor loads and the amount of variance explained for each factor

ردیف Row	نام عامل Factor name	مقدار ویژه Special amount	درصد واریانس ویژه Special variance percentage	درصد واریانس تجمعی Cumulative variance percentage
1	آگاهی ـ روان‌شناختی Consciousness-Psychological	5.631	14.437	14.437
2	زیست‌محیطی ـ زیرساختی Environmental-Infrastructure	3.328	8.533	22.971
3	مشارکت-توانمندسازی Particopation and Empowerment	3.082	7.901	30.872
4	اجتماعی Social	2.915	7.474	38.346
5	حمایتی- اقتصادی Supportive–Economical	2.456	6.298	44.644
6	تعاملی Interactive	2.347	6.018	50.662
7	حفاظتی Protective	2.177	5.581	56.243

بر اساس نتایج جدول (۳) متغیرهایی که در هر یک از هفت عامل یاد شده قرار می‌گیرند عبارتند از:

۱) آگاهی-روان‌شناختی: بهبود دانش و آگاهی در حیطه حفظ و احیا مراتع، آشنایی بهره‌برداران با قوانین و مقررات بهره‌برداری صحیح از مراتع، افزایش استفاده از وسایل ارتباط جمعی، شرکت در بحث‌های آموزشی-ترویجی، ارائه نشریات و بروشورهای ترویجی، ایجاد اعتماد به نفس در بهره‌برداران، ایجاد انگیزه با انتخاب بهره‌برداران نمونه در طرح، ایجاد روحیه همدلی در بین بهره‌برداران، بازدید از طرح‌های نمونه و آشنایی با شیوه‌های نوین مرتع‌داری در این عامل جای می‌گیرند که با توجه به ماهیت متغیرهای تأثیرگذار، عامل نخست با عنوان عامل آموزشی- روان‌شناختی نامیده می‌شود که این عامل با مقدار ویژه (۵/۶۳۱)، در مجموع (۱۴/۴۳۷) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند.

۲) زیست محیطی- زیرساختی: جلوگیری از تخریب پوشش گیاهی، بیشتر شدن رفت و آمد مردم شهرهای اطراف، افزایش محصولات زراعی دیم، افزایش باغات دیم، ایجاد فضای سبز و بهبود جاده‌ها و راه‌های ارتباطی متغیرهای تشکیل‌دهنده‌ی این عامل می‌باشند و این عامل به تنهایی (۸/۵۳۳ درصد) از واریانس کل را تبیین می‌کند و با عنوان زیست محیطی- زیرساختی نامیده می‌شود. سطح قرق به صورت سالانه در شهرستان ۲۵۰۰ هکتار می‌باشد که عملیات قرق موجب جلوگیری از تخریب پوشش گیاهی منطقه و ایجاد فضای سبز زیاد در منطقه گردیده است. شهرستان کهگیلویه از مناطق مهم کشور که بیشترین سطح

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

بادام‌کاری در کشور را دارد که موجب بهبود پوشش گیاهی، ایجاد پوشش درختی و درختچه‌ای، حفظ منابع آب و خاک و به مکانی زیبا و دیدنی برای گردشگران تبدیل گردیده است. از سوی دیگر، اجرای طرح اثرات زیست محیطی به همراه داشته که از این بین می‌توان به افزایش مناطق تفرجگاهی و باغات دیم (بادام، زیتون، اکالیپتوس وغیره)، اراضی زراعی(جو) و ایجاد فضای سبز در منطقه اشاره نمود. از طرف دیگر، از لحاظ زیرساختی موجب بهبود وضعیت جاده‌های ارتباطی شده و حمل و نقل دام توسط دامداران را تسهیل نموده است.

۳) مشارکت و توانمندسازی: ایجاد نگرش مثبت نسبت به بخش‌های دولتی، افزایش همکاری در نهال‌کاری، افزایش همکاری در احداث آبشخور، افزایش همکاری در کنترل حریق، افزایش همکاری در بذرکاری متغیرهایی هستند که با مقدار (۳/۰۸۲) و (۷/۹۰۱درصد) از واریانس کل را تبیین می‌کند و با عنوان مشارکت و توانمندسازی نامیده می‌شود. همچنین، پاسخ‌گویان این تحقیق معتقد هستند که طرح‌های اجرا شده در سطح حوزه در موضوعاتی ازقبیل جلب مشارکت‌های مردمی (بیشتر درکنترل حریق و نهال‌کاری) است. کمترین بار عاملی ایجاد نگرش مثبت نسبت به مسئولین است که می‌توان گفت مسئولین با عملی نمودن وعده‌های سازمان می‌توانند نگرش و اعتماد دامداران را نسبت به ادارات و بخش‌های مربوط به منابع طبیعی را افزایش دهند.

۴) اثرات اجتماعی: همان‌گونه که جدول ۳ نشان می‌دهد این عامل ۷/۴۷۴ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند ، به عبارتی ۷/۴۷۴ درصد از اثرات طرح تعادل دام و مرتع مربوط به عامل اثرات اجتماعی می‌باشد. بهبود منزلت اجتماعی بهره‌برداران با ارائه پروانه چرا، ایجاد احساس مسئولیت‌پذیری در بهره‌برداران با مشارکت در اجرای طرح، ایجاد تعلق خاطر در بهره‌برداران نسبت به مراتع، افزایش اعتماد بین بهره‌برداران، مهاجرت جوانان از روستا به شهر و کاهش رقابت و بی‌نظمی بهره‌برداران به علت ممیزی‌کردن مراتع متغیرهایی هستند که در این عامل جای می‌گیرند. که بار عاملی متغیر کاهش رقابت و بی‌نظمی کمتر از سایر شاخص‌ها می‌باشد می‌توان گفت چون جمعیت زیادی از دامداران به صورت مشاعی بهره‌برداری می‌کنند مشاعی بودن دامداری در مراتع موجب رقابت آگاهانه دامداران برای بهره‌برداری بیشتر از منابع شده و همین مسئله باعث چرای زودرس بیش از ظرفیت مراتع گردیده است. با توجه به اوضاع اقتصادی و معیشتی هر کس سعی در استفاده هر چه بیشتر از این مراتع را دارد و باعث تحریک حس رقابت در بین بهره‌برداران می‌شود.

۵) حمایتی- اقتصادی: افزایش استفاده دارویی از مراتع، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، ارائه وام‌های کم بهره، تامین نهاده‌های مرتعی و حمایت دولت در برخورد با تخلف کنندگان در این عامل جای می‌گیرند که با توجه به ماهیت متغیرهای تأثیرگذار عامل چهارم با عنوان حمایتی- اقتصادی نامیده می‌شود این عامل با مقدار (۲/۴۵۶) و در مجموع (۶/۲۹۸) درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. اسدپور و احمدی (۱۳۸۹)، در مطالعه خود دریافتند که اجرای طرح تعادل دام و مرتع می‌تواند موجب، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، افزایش درآمد و غیره شود. هرساله در شهرستان کهگیلویه به میزان لازم بذر سازگار با هر منطقه در اختیار مرتع‌داران و مجریان قرار داده می‌شود. همانطور که اشاره گردید در دهستان حومه غربی کاشت درختانی چون بادام کوهی و زیتون علاوه بر اینکه موجب حفظ و توسعه جنگل‌ها و جلوگیری از فرسایش خاک می‌شود منبع درآمد و اشتغالی نیز برای مردم منطقه محسوب می‌شود.

۶) تعامل و ارتباط: ایجاد تعامل و ارتباط بین بهره‌برداران، ایجاد ارتباط با کارشناسان و مروجان و کاهش درگیری بین بهره‌برداران در این عامل که باعنوان اثرات ارتباطی نامیده شد جای می‌گیرند. این عامل درمجموع۶/۱۸ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل ارتباطی با مقدار ویژه ۲/۳۴۷ درصد پایینی را تبیین می‌کند.

۷) حفاظتی: رعایت ورود و خروج دام و حفظ گونه‌های گیاهی از متغیرهایی هستند که در عامل هفتم

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

با عنوان حفاظتی نام‌گذاری شدند. و در مجموع ۵/۵۸۱ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند. این عامل در بین عوامل موجود کم‌ترین واریانس را دارد. در ادامه ماتریس عاملی به صورت مجموعه گویه‌هایی که به صورت مشترک با یک مولفه همبستگی دارند و تشکیل یک مولفه را می‌دهند به شرح جدول(۴) آمده است. در نهایت با توجه به نتایج فوق، شکل(۱) درصد تبیین هر یک از عامل‌ها را نشان می‌دهد. عامل آگاهی-روان‌شناختی با درصد (۱۴/۴۳۷) بیشترین درصد را نسبت به شش عامل دیگر دارد و عامل حفاظتی با درصد ۵/۵۸۱ کمترین درصد تبیین را با متغیرهای (رعایت ورود و خروج دام و حفظ گونه‌های گیاهی) دارد.

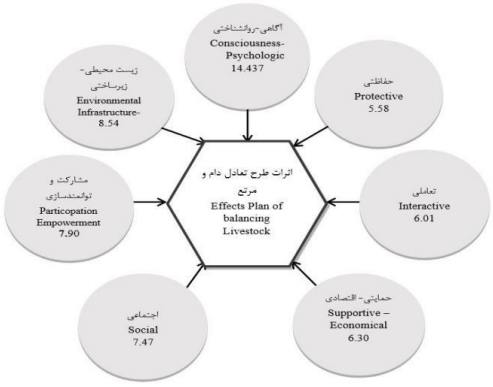

شکل۱- مدل نهایی پژوهش، اثرات طرح تعادل دام و مرتع منبع

Figure1- The final model of research, Effects Plan of balancing Livestock

جدول۴- متغیرهای مربوط به هریک از عوامل و میزان بارهای عاملی

Table 4- Variable related to each of the factors and factor load

نام عامل **Factor name**	متغیرها **Variable**	بارعاملی **Factor load**
آگاهی ـ روان‌شناختی Consciousness - Psychological	شرکت در بحث‌های آموزشی- ترویجی Participate in educational and promotional discussions	0.596
	افزایش دانش و آگاهی در خصوص حفظ و احیا مراتع Increasing awareness about pastures conservation	0.665
	افزایش استفاده از وسایل ارتباط جمعی (رادیو، تلویزیون) Increased use of social communication (radio, tv)	0.800
	آشنایی بهره‌برداران با قوانین و مقررات بهره‌برداری صحیح از مراتع Acquaintance with the rules of pastures exploitation	0.790
	بازدید از طرح‌های مرتعداری ممتاز و نمونه Visiting privilege projects	0.804
	آشنایی بهره‌برداران با شیوه‌های نوین مرتعداری Acquaintance with method new rangeman	0.690
	ایجاد اعتماد به نفس در بهره‌برداران با شرکت در کارهای گروهی Create self confidence among the beneficiaries	0.593
	ایجادروحیه همدلی در بین بهره‌برداران به دلیل مشارکت در فعالیت‌ها Create sympathy among the beneficiaries	0.573
	ایجاد انگیزه با انتخاب بهره‌برداران نمونه در طرح Create Motivation among the beneficiaries	0.502
	ارائه بروشورها و مجلات ترویجی Provide promotional magazines	0.473
زیست‌محیطی – زیرساختی	ایجاد مناطق تفرجگاهی Creation of promenade areas	0.712
	جلوگیری از تخریب پوشش گیاهی Prevent destruction of vegetation	0.511

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

Environmental Infrastructure-	رفت و آمد مردم شهرهای اطراف Commuting people around towns	0.694
	افزایش محصولات زراعی دیم Increasing rain fed crops	0.542
	افزایش باغات دیم Increasing rain fed gardens	0.698
	ایجاد فضای سبز Creating green space	0.669
	بهبود وتقویت جاده‌ها و راه‌های ارتباطی Improving roads and communication routes	0.650
مشارکت و توانمندسازی Participation and Empowerment	ایجاد نگرش مثبت نسبت به بخش دولتی Creating positive attitude towards the public sector	0.489
	افزایش همکاری در نهال‌کاری Increased cooperation in planting seedlings	0.683
	افزایش همکاری در کنترل حریق Increased cooperation in fire control	0.729
	توانمندسازی با آموزش‌های مهارتی Empowerment by skills training	0.477
	افزایش همکاری در بذرکاری Increased cooperation in seeding	0.624
	افزایش همکاری در احداث آبشخور Increased cooperation in the construction of water reservoirs	0.629
اجتماعی Social	بهبود منزلت اجتماعی Improve social status	0.659
	ایجاد تعلق خاطر در بهره‌برداران Creating attachment in ranchers	0.731
	ایجاد حس مسئولیت پذیری Creating responsibility	0.555
	ایجاد اعتماد بین بهره برداران Creating trust between ranchers	0.459
	کاهش رقابت و بی نظمی بین بهره‌برداران Reduce competition and irregularities between ranchers	0.456
	مهاجرت جوانان از روستا به شهر Immigration from village to city	0.697
حمایتی- اقتصادی Supportive –Economical	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید Creating job opportunities	0.437
	حمایت دولت در برخورد با تخلف کنندگان Supporting Government from dealing with offenders	0.592
	ارائه وام های کم بهره Offering low interest loans	0.541
	تامین نهاده‌های مرتعی Supply of Rangeland inputs	0.543
	استفاده دارویی از مراتع Medicinal use of Rangeland	0.673
تعاملی Interactive	ایجاد تعامل و ارتباط بین بهره‌برداران Creating interactions between beneficiaries	0.738
	ایجاد تعامل و ارتباط با کارشناسان و مروجان منابع طبیعی Create interactions with natural resource experts and extension agents	0.755
	کاهش درگیری بین روستاییان Reducing conflicts among villagers	0.520
حفاظتی Protective	رعایت ورود و خروج دام Observe entry and exit of livestock	0.666
	حفظ گونه‌های گیاهی Maintain plant species	0.703

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

بحث

تحقیق حاضر با هدف شناسایی اثرات طرح تعادل دام و مرتع از دیدگاه بهره‌برداران مراتع شهرستان کهگیلویه در دو بخش کیفی و کمی انجام شده است. نتایج بخش کیفی نشان داد که طرح تعادل دام و مرتع اثرات زیست محیطی عدیده‌ای بر روی جوامع عشایری و روستایی در پی داشته است. در بخش کمی داده‌های به‌دست آمده از مصاحبه با استفاده از مدل تحلیل عاملی اکتشافی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند، نتایج حاصل نشان داد که با توجه به ملاک کیزر، ۷ عامل با مقدار ویژه بالاتر از یک استخراج شد، که مهم‌ترین اثر طرح تعادل دام و مرتع در شهرستان کهگیلویه "عامل آگاهی-روان‌شناختی" با مقدار ویژه (۵/۶۳۱) می‌باشد و عواملی مانند آشنایی بهره‌برداران با قوانین بهره‌برداری صحیح از مراتع، بازدید از طرح‌های مرتعداری ممتاز و نمونه و استفاده از وسایل ارتباط جمعی بیش‌ترین نقش را در عامل آگاهی- روان‌شناختی در محدوده مورد مطالعه داشته است. همچنین "عامل حفاظتی" با مقدار ویژه (۵/۵۸) کم‌ترین اثر را در این زمینه داشته است. به طور کلی می‌توان گفت که طرح تعادل دام و مرتع در محدوده مورد مطالعه موجب بالا بردن آگاهی و دانش دامداران در خصوص حفاظت از مراتع و همچنین این طرح توانسته است در حوزه زیست‌محیطی تأثیر مثبتی داشته باشد ولی در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی نتوانسته است موفقیت چندانی را حاصل کند و موجب افزایش درآمد و تنوع فعالیت‌های اقتصادی دامداران شود. با توجه به نتایج، بازدیدهای مروجان و مسئولان اداره منابع طبیعی از طرح‌ها و سامان‌های عرفی نمونه در منطقه مورد مطالعه موجب افزایش دانش و آگاهی دامداران در خصوص حفاظت مراتع شده است همچنین بر اساس نتایج تحقیق، رسانه‌های ارتباطی و اطلاع رسانی تأثیرزیادی بر دانش بهره‌برداران داشته‌اند بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که بهره‌برداران با این رسانه‌ها به دلیل سهولت دسترسی تعامل زیادی دارند. با توجه به نتایج به دست آمده عامل حفاظتی، کم‌ترین تأثیر را در منطقه مورد مطالعه داشته‌اند زیرا که مردم محلی و دامداران به دلیل فقر و تک‌شغلی بودن و عدم ارائه تسهیلات و اعتبارات بانکی لازم از سوی دولت علی‌رغم داشتن آگاهی در خصوص طرح ولی به طور اندکی زمان ورود و خروج دام را رعایت می‌کنند. در انتها می‌توان نتایج تحقیق حاضر را با نتایج برخی تحقیقات که پیشینه تحقیق بدان اشاره شده است مورد مقایسه قرار داد، به‌طوری که نتایج تحقیق حاضر در زمینه آموزشی با یافته‌های Martin و Herrnz (۲۰۰۴) و Karami Dehkordi و همکاران(۲۰۰۷) مطابقت دارد و در حوزه اقتصادی با نتایج تحقیقات Fal Suliman و همکاران (۲۰۱۷) و Dehghani Tafti و همکاران (۲۰۰۴) در یک راستا است و با یافته Jafari و Bahrami (۲۰۱۴) همخوانی ندارد. پژوهش حاضر نشان داد که اجرای طرح تا حدودی موجب افزایش اشتغال و فرصت‌های شغلی جدید شده است که با پژوهش Kusters و همکاران (۲۰۰۶) همسو است.

همچنین یافته‌های پژوهش نشان داد که در زمینه تعاملی اجرای طرح موجب ایجاد تعامل و ارتباط با کارشناسان و مروجان منابع طبیعی و افزایش ارتباطات بین افراد داخل جامعه شده است که با یافته‌های Mohammadi golrang و همکاران (۲۰۱۷) مطابقت دارد.

نتایج این پژوهش با یافته Moameri و همکاران (۲۰۱۶) مطابقت دارد که نشان داد در زمینه‌های مختلف مدیریت چرای دام در مرتع از جمله سالم بودن آب شرب دام و انتخاب محل چرا و استراحت دام، دامداران و شبانان دانش زیادی دارند که می‌تواند در امر مدیریت مرتع مورد استفاده قرار گیرد. همچنین در زمینه حفاظتی با یافته پژوهش‌های صورت گرفته توسط Ash و همکاران (۱۹۹۶) و نیز Hoffman و Todd در سال ۲۰۰۹ مطابقت دارد که به این نتیجه رسیدند که اجرای طرح می‌تواند موجب حفظ تنوع گونه‌های گیاهی در مراتع گردد. در منطقه مورد مطالعه انواع گونه‌های گیاهی (جاشیر دامی، ماش گل‌خوشه‌ای، درمنه، انواع برموس‌ها و انواع یونجه‌ها) در مناطق حفاظتی حفظ می‌شوند. علاوه بر مزایای پژوهش حاضر که موجب شناخت اثرات طرح تعادل دام و مرتع در

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

منطقه مورد مطالعه گردید لذا با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد.

پیشنهادها

- با توجه به مصاحبه‌های صورت گرفته، دامداران به بهبود وضعیت اعطای تسهیلات بانکی تأکید نمودند لذا توصیه می‌گردد که سازمان‌ها حمایت‌های مالی لازم از دامداران (ارائه اعتبارات و تسهیلات بانکی با بهره کم و حداقل وثیقه) را داشته باشند و در جهت رفع مشکلات مربوطه اقدام گردد.

- دسترسی محدود به فرصت‌های شغلی غیر از دامداری منجر به افزایش بیکاری قشر جوان و مهاجرت به شهر برای پیداکردن کار می‌شود. در حالی که دامداری فعالیت اصلی این بهره‌برداران می‌باشد و شغل دامداری وابسته به مراتع می‌باشد. با توجه به کاهش سطح مرتع ایجاد فرصت‌های شغلی باید یکی از اهداف مهم سیاستی باشد. با توجه به نتایج تحلیل عاملی و اهمیت عامل آموزشی- روان‌شناختی که بیشترین واریانس را تبیین می‌کند، پیشنهاد می‌گردد که مروجان و کارشناسان منابع طبیعی به متغیرهای تشکیل‌دهنده این عامل توجه نموده و با برگزاری دوره‌های آموزشی انگیزه دامداران را برای مشارکت بیشتر در طرح‌ها افزایش دهند.

- به دلیل اینکه بیش از ۷۰ درصد افراد مورد مطالعه بی‌سواد و کم‌سواد می‌باشند برای درک بهتر مطالب از روش‌های دیداری و فیلم‌های ترویجی در حیطه کاری آن‌ها استفاده گردد.

- همچنین با توجه به ناکافی بودن اقدامات و امکانات حفاظتی طرح، پیشنهاد می‌شود نظارت و کنترل دقیق از طرف ادارات منابع طبیعی صورت گیرد و دولت برخورد جدی و مستمر با دامداران متخلف داشته باشد.

- به دلیل اینکه دامداران تمایل چندانی به رعایت زمان ورود و خروج دام ندارند، پیشنهاد می‌شود جهت تامین علوفه این دامداران ادارات اجرایی منابع طبیعی تسهیلاتی را برای بهره‌برداران در جهت جلوگیری از چرای زودرس پیش‌بینی نمایند همچنین آگاهی و شناخت بهره‌برداران در خصوص مراحل رویشی گونه‌های گیاهی جهت روش بهره‌برداری صحیح از این گونه‌ها ضروری می‌باشد.

قدردانی

بدین‌وسیله از آقای مهندس محمدی ریاست محترم اداره منابع طبیعی شهرستان لنده و آقای مهندس آویزش ریاست محترم اداره منابع طبیعی شهرستان کهگیلویه که ما را در انجام این تحقیق یاری نمودند، صمیمانه تشکر می‌نمایم.

منابع

Ariapour, A., Mehrabi, H. & Dehpahlavan, A. 2016. Effects of range reclamation projects on forage production, condition and trend in Khezel rangelands, Nahavand region. *Journal of Rangland*, 10(1): 1-10. [In Persian]

Asadpoor, H. & Ahmadi, Gh. 2011. Survey plants and appraisal about balance between livestock and rangeland in Mazandaran province. *Animal Sciences*, 87: 14-26. [In Persian]

Ash, A.J. & Stafford Smith, D.M. 1996. Evaluating stocking rate impacts in rangelands: Animals don't practice what we preach. *Rangeland Journal*, 18: 216-234. [DOI:10.1071/RJ9960216]

Bagherian, R., Rezaee, J., Broshke, E., Baghrian kalat, A. & Rahimi, H. 2015. Evaluation of socio economic impacts of fiood water spreading projects among neighbouring villages. *Extension and Development of Watershed Management*, 3(9): 39-43. [In Persian]

Borhani, M., Arzani, H., Bassiri, M.A., Zare Chahooki, M. & Farahpour, M. 2014. Investigating the effects of range management plans on vegetation of Semirum Esfahan province. *Iranian Journal of Range and Desert Research*, 21(3): 530-540. [In Persian]

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

Dehghani Tafti,. M., Ansari, N., Baghestani Meybodi, N. & Abolghasemi, M. 2004. Prioritizing rangelands of Yazd province in terms of conservation management. Third National Conference on Rangelands and Rangeland Management of Iran, Karaj.

Fakhimi, A., Mesdaghi, M. & Dianati, A.H. 2008. Rangeland management and sustainable development. First National Conference on Sustainable agriculture Management and development in Iran, Ahvaz. [In Persian]

Fal Sulaiman, M. & Khosravi, N. 2017. Investigation of economic and social impact of rangeland plans (case study: Khorasan Razavi province). National Conference on Watershed Management Sciences and Engineering of Iran, Yasuj. [In Persian]

Fealy Nahavand, S. & Rasouli Azar, S. 2017. Socio-economic environmental Impacts of the watershed management projects in Mahabads dam Cathment. *Extention and Development of Watershed Management*, 5(18): 25-32. [In Persian]

Goma, H.C., Rahim, K., Nangendo, G., Riley, J. & Stein, A. 2001. Participatory studies for agro-ecosystem evaluation. *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 87(2): 179-190. [DOI:10.1016/S0167-8809(01)00277-8]

Hejazi, Y. & Abbasi, E. 2006. An investigation of the factors affecting participation executives in the plan of balancing livestock with grazing capacity. *Journal of the Iranian Natural Research*, 60(2): 683-692. [In Persian]

Jafari, Z. & Bahrami, S.A. 2014. Economic condition evaluation of range management projects in the Esfahan province. *Natural Resources Economy*, 2(1): 77-88. [In Persian]

Jeddi, K. & Chaieb, M. 2010. Changes in soil properties and vegetation following livestock grazing exclusion in degraded arid environment of south Tunisia. *Flora-Morphology, Distribution, Functional ecology of Plants*, 205: 184-189. [DOI:10.1016/j.flora.2009.03.002]

Karamidehkordi, E., Karimi, K., Badsar, M. & Aghajanlo, KH. 2007. Rural rangeland users view regarding the impact of rangeland management projects on their rangeland conservation knowledge in the Mahneshan township, Zanjan province. *Agricultural Extention Science and Education*, 12(2): 151-167. [In Persian]

Karimi, K., Karami Dehkordi, E. & Aghajanlu, KH. 2017. Assessing the impacts of natural resources management projects on rural households' social capital in the Mahneshan township. *Journal of Range and Watershed Management*, 70(2): 479-494. [In Persian]

Krishnaswamy, A. 2012. Strategies and tools for effective public participation in natural resource management. *Journal of Ecosystems and Management*, 13 (2): 1-12. [DOI:10.22230/jem.2012v13n2a124]

Kumar, D. & Palanisami, K. 2009, An economic inquiry into collective action and household behavior in watershed management. *Indian Journal of Agricultural Economics*, 64(1): 108-123.

Kusters, K., Achdiawan, R., Belcher, B. & Ruiz Pérez, M. 2006. Balancing development and conservation? an assessment of livelihood and environmental outcomes of non-timber forest product trade in Asia, Africa, and Latin America. *Ecology and Society*, 1(2): 20-29. [DOI:10.5751/ES-01796-110220]

Liu, J., Yun, L., Liya, S., Zhiguo, C. & Baoqian, B. 2010. Public participation in water resources management of Haihe river basin, China the analysis and evaluation of status quo. *Journal of Environmental Sciences*, 2(1): 1750-1758. [DOI:10.1016/j.proenv.2010.10.187]

Lubell, M.N., Cutts, B.B., Roche, L.M., Hamilton, M., Derner, J.D., Kachergis, E. & Tate, K.W. 2013. Conservation program participation and adaptive rangeland decision-making. *Rangeland Ecology and Management*, 66(6): 609-620. [DOI:10.2111/REM-D-13-00025.1]

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]

Mahdavi, A., Mansouri, A. & Nasri, M. 2005. Investigation of solutions and problems of livestock balancing plan in Fars province. 3Rd National Conference on Range and Range Management, Karaj. [In Persian]

Mansoorfar, K. 2006. Advanced statistical methods with computer applications Tehran. University of Tehran Publications, 480 p. [In Persian]

Martín, M.A. & Herranz, A. 2004. Human capital and economic growth in Spanish regions. *International Advances in Economic Research*, 10(4): 257-264. [DOI:10.1007/BF02295138]

Mckean. M. & Ostrom, M. 1995. Common Property Regimes in the Forest: just a relic from the past? *Unasylva*, 46, 2- 15.

Moameri, M., Fayaz, M., Abbasi, M. & Almasi, Z. 2016. Investigation of indigenous knowledge of herders about livestock grazing management (case study: Northern Khorasan province, Iran). *Journal of Pasture and Desert Research of Iran*, 23(1): 1-13. [In Persian]

Mohammadi Golrang, B., Mashayekhi, M. & Habibi, M. 2007. The economical evaluation of the breakwaters, built on Lar River (Tehran province). *Geographical Research*, 2(85): 114-138. [In Persian]

Reofi Rad., Heydari, GH, Bagheri, & Setare. 2016. Analysis of the relationship between production and the area, the number of livestock and the number of pasture users (Case study: Isfahan province summer pasture projects. *Natural Ecosystems of Iran*, 6(4): 57-68.

Teague, W.R., Dowhower, S.L. & Waggoner, J.A. 2003. Drought and grazing patch dynamics under different grazing management. *Journal of Arid Environments*, (58): 97-117. [DOI:10.1016/S0140-1963(03)00122-8]

Thondhlana, G., Vedeld, P. & Shackleton, S. 2014. Natural resource use, income and dependence among San and Mier communities bordering Kgalagadi Transfrontier park, Southern Kalahari south Africa. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 19(5): 460-470. [DOI:10.1080/13504509.2012.708908]

Todd, S. & Hoffman, M. 2009. A fence line in time demonstrates grazing induced vegetation shifts and dynamics in the semiarid Succulent Karoo. *Ecological Applications*, 19: 1897-1908. [DOI:10.1890/08-0602.1] [PMID]

Waylen, K., Martin-Ortega, J., Blackstock, K., Brown, I., Avendano Uribe, B., Basurto Hernandez, S. & Zilio, M. 2015. Can scenario-planning support community based natural resource management? experiences from three countries in Latin America. *Ecology and Society*, 20(4): 21-15. [DOI:10.5751/ES-07926-200428]

Yazdani, M., Jalalian, H. & Parizanganeh, A.H. 2009. Evaluation of Socio-economic and environmental impacts of watershed management projects. *Geography*, 7(20-21): 81-96. [In Persian]

[Downloaded from yujs.yu.ac.ir on 2026-01-01]

[DOI: 10.61186/jfer.4.1.135]